

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca Series *Humanistica*

humanistica.ro

Recenzie:

Dumitru Isac, Scrieri filosofice și literare. Ediția a II-a, revizuită și adăugită îngrijită de Ionuț-Constantin Isac și Victor Constantin Măruțoiu, Prefață, note la subsol și traduceri din limbi străine de Ionuț-Constantin Isac și Cuvânt de însoțire de Victor Constantin Măruțoiu. Cluj-Napoca, Editura Ecou Transilvan, 2023, 411 p., ISBN: 978-630-311-055-4

Codruța Liana Cuceu

How to cite this article:

Cuceu, Codruța Liana (2024) *Dumitru Isac, Scrieri filosofice și literare. Ediția a II-a, revizuită și adăugită îngrijită de Ionuț-Constantin Isac și Victor Constantin Măruțoiu, Prefață, note la subsol și traduceri din limbi străine de Ionuț-Constantin Isac și Cuvânt de însoțire de Victor Constantin Măruțoiu. Cluj-Napoca, Editura Ecou Transilvan, 2023, 411*

© 2024: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

Dumitru Isac, *Scriseri filosofice și literare*. Ediția a II-a, revizuită și adăugită îngrijită de Ionuț-Constantin Isac și Victor Constantin Măruțoiu, Prefață, note la subsol și traduceri din limbi străine de Ionuț-Constantin Isac și Cuvânt de însoțire de Victor Constantin Măruțoiu. Cluj-Napoca, Editura Ecou Transilvan, 2023, 411 p., ISBN: 978-630-311-055-4.

Cum altfel, decât oferindu-ne, prin acest generos volum, o experiență variată de lectură, puteau să ne invite editorii acestui volum, Ionuț-Constantin Isac și Victor Constantin Măruțoiu într-o călătorie încântătoare printre meandrele introspecției filosofice, expresiei artistice și analizei culturale ale secolului XX? Intenția declarată a editorilor este de a dărui cititorilor mai tineri posibilitatea integrării câtorva clipe sublimе de inspirație ideatică venite din trecut ca scut în fața provocărilor prezentului și ale viitorului. Prin volumul „Scriseri filosofice și literare”, Dumitru Isac se distinge în complexul peisaj intelectual românesc al secolului XX printr-o gândire ce transcende granițele dintre filosofie, literatură și critică culturală. Reflecțiile sale, articulate în acest volum într-o structură neconvențională reușesc să stimuleze asociațiile ideatice creative, imaginația, dar și gândirea critică ale cititorilor. Dumitru Isac ne dăruiește, de altfel, un volum variat nu doar tematic, ci și stilistic, prin care ne ghidează, profesionist, spre un exercițiu propriu fiecăruia dintre noi de flexibilizare mentală (cognitivă și afectivă deopotrivă). Căci evitarea deliberată a unor linii argumentative rigide și forma mozaicată ce reușește să înlănțuească și să estetizeze conținuturi teoretice/filosofice uneori aride permite cititorilor să investigheze liber conceptele și perspectivele livrate și să-și formuleze nestingherit propriile interpretări inovative și concluzii originale. Pentru Dumitru Isac, literatura „a fost mai cu seamă un prilej și un material asupra căruia mă gândeam. Și era o gândire ce n-avea nimic cu gândirea literară sau critic-literară” (Isac, 2023, p. 19). Modelul de gândire pe care-l propun editorii acestui volum este unul fluid și contextual, nefraturat de granițele domeniile stricte cu care suntem, poate, astăzi, mai obișnuiți, iar eclectismul și flexibilitatea metodologică cu care ne întâmpină, aici, autorul Dumitru Isac marchează o ruptură de rigiditatea canoanelor academice, cu scopul de a facilita noi modalități de investigare intelectuală interdisciplinară. Fiecare analiză realizată de autor, fiecare eseu contribuie, întocmai pieselor unui mozaic, la configurarea unei viziuni teoretice clar conturate și integrate ce oglindește interesul continuu și profund al autorului pentru marile probleme și întrebări ale existenței umane și ale culturii universale.

Tușele pronunțat „locale” ale tematicilor abordate, ce ar putea fi interpretate ca limitări ale relevanței internaționale a volumului, oferă un valoros model al felului în care tradiții filosofice cu caracter autohton pot intra într-un autentic dialog cu discursurile filosofice occidentale sau chiar globale și pot contribui la diversificarea și îmbogățirea acestora cu direcții teoretice restrictiv cunoscute, dar nu mai puțin profunde și cu voci distinctive și autentice. Un astfel de exemplu de aplecare cu o subtilitate ce reușește să capteze și să sublinieze deopotrivă influențele europene și componentele distinctive derivate din cultura autohtonă și din experiența specifică istoriei noastre este oferit în eseu „Filosofie stil ‘gând românesc’, ce reflectă, totodată, și o perspectivă inedită asupra influențelor contextelor culturale asupra gândirii de tip filosofic.

O rânduire tematică profund subiectivă ce ar subîntinde, compozițional, perspectivele autorului ar putea ține cont de șapte bolte ce ar acoperi următoarele: motivațiile personale în alegerea filosofiei, primele considerații filosofice ale autorului și conceptele fundamentale din gândirea sa, continuând cu reflecțiile sale asupra metafizicii și spiritualității, portrete istorico-filosofice și culturale, cercetările asupra relației dintre artă, cultură și literatură, notele sale critice și recenzii ale unor opere, eseuri și articole cu tematică variată și, o parte, radicală prin autenticitatea și sinceritatea sa, de interviuri și mărturii personale. Toate aceste tematici se întretes, în lucrarea lui Dumitru Isac într-un mod organic. Primul element al acestei structurări tematice, ce amintește imboldul personal spre alegerea filosofiei, originile pasiunii și interesului său pentru filosofie, se constituie ca investigație critică asupra naturii și scopului filosofiei. Dezbateră unor teme filosofice îndelung discutate de-a lungul istoriei filosofiei, precum natura realității, temporalitatea, spațialitatea sau natura conștiinței sunt abordate este anunțată încă de la primele pagini ale volumului, iar vigoarea gândirii filosofice a lui Dumitru Isac se întrevede negreșit.

Descoperim, astfel, prin intermediul eseului „Ce m-a îndemnat să fac filosofia?”, care, de altfel, și deschide acest volum, că pentru Dumitru Isac filosofia reprezintă mai mult decât o alegere a unui traseu profesional, academic. Această alegere oglindește, mai degrabă, o chemare existențială intensă ce vizează liniștirea nevoii permanente de sens și înțelegere, printr-un parcurs intelectual aproape ascetic, marcat de renunțare la gratificațiile superficiale, de perseverență și trudă zilnică. Neliniștea interioară ce năvălește ca o frământare timpurie de a găsi răspunsuri unor întrebări fundamentale despre sensul existenței și realitate pare să-i fi pecetluit avântul tinereții. Chemarea vocațională a lui Dumitru Isac reiese din cuvintele sale: „atunci când mi-am propus să urmez filosofia, mi-am dat bine seama că ea îți cere în primul rând acest lucru: să te gândești, condiție pe care eu știam și din experiența și observațiile mele de mai târziu că o îndeplinesc, dar care, fiți siguri, nu este singura ce mă putea determina. La drept vorbind au fost altele pe care voi încerca a le scoate îndată la iveală; dar începutul este de aici.” (Isac, 2023, p. 19). Pentru Dumitru Isac, filosofia este un instrument util în înfruntarea provocărilor vieții cotidiene, căci practicarea ei cultivă curiozitatea, receptivitatea față de mister și rezistența la incertitudine. Examinând critic natura și scopul filosofiei, profesorul clujean îi dă sensul unei practici vii, ce presupune o poziționare permanent reflexivă a individului în raportarea sa la lume. În capitolul „Pentru definirea filosofiei”, printr-o raportare critică la viziunea conform căreia filosofia rămâne o disciplină pur academică exprimată steril printr-un set de teorii abstracte strict raționale, Dumitru Isac demonstrează că acest domeniu trebuie să integreze și alte fațete ale experienței umane, precum emoția, intuiția și experiențele nemijlocite. În mod similar, eseu intitulat „Însemnări despre filosofie” înglobează câteva note mature referitoare la natura și scopul gândirii filosofice. Autorul întărește aici definirea filosofiei ca practică activă ce presupune o poziționare deschisă, curioasă, reflexiv-critică în lume. Seria scrierilor ce vizează definirea domeniului filosofic este continuată în cele trei capitole intitulate „Reflexii metafizice (I, II, III)”, prin care, spiritul deopotrivă riguros analitic și poetic încearcă să dea un răspuns personal câtorva din întrebări ce au delimitat tradiția filosofică occidentală. Aceste capitole discută problematica spațialității, a temporalității sau a conștiinței. O veche dilemă legată de alegerea între materialism și idealism este abordată în eseu intitulat „Gânduri despre natură și spirit”, ce dezvoltă problematica raportului sofisticat între lumea naturală și domeniul spiritului. Dumitru Isac pare să evidențieze aici complementaritatea dintre realitatea lumii fizice și dimensiunea spirituală ce stă la baza existenței noastre umane, oferind, astfel o soluție nuanțată și moderată acestui raport dihotomic. Acest demers meta-filosofic nu putea ocoli nici prospectarea specificului românesc al reflecției filosofice, nici abordarea proprie a raportului dintre formă și fond sau conținut în filosofie. „Filosofie stil ‘Gând Românesc’” înfățișează influențele europene, dar și elementele distinctive ce izvorăsc din experiența culturală și istorică românească. Eseul „Stil și structură în gândirea filosofică” reprezintă, pe de-o parte, o analiză a felului în care variațiile stilistice ale reflecției filosofice, ce pornesc de la stilul dialogic socratic, trec printr-un tip aproape eseistic literar și ajung la forme rigurose analitice, pot favoriza sau defavoriza dezbateri ce vizează diferite aspecte ale realității sau ale condiției umane, iar, pe de altă parte, se constituie ca o pledoarie ce face din stil o componentă esențială a gândirii și nu o simplă caracteristică de suprafață a scriiturii filosofice.

Cel de-al doilea element al structurii tematice a volumului dezvoltă perspectiva holistică asupra filosofiei articulată de Dumitru Isac. O adevărată aventură ce pornește spre straturile profunde ale experienței umane ia, în eseu „Primatul spiritualului”, forma unor reflecții despre metafizică și spiritualitate, fără de care nici înțelegerea realității, nici a condiției umane n-ar fi depline. Desprinsă atât de sensul său strict religios, cât și dimensiunile pur raționale și materiale ale ființării omului în lume, spiritualitatea ia, în aceste pagini, statutul unei dimensiuni vitale pentru experiența umană. Ea capătă sensul mai larg al unei deschideri către transcendență. Printr-o atare definire cuprinzătoare a spiritualității, Dumitru Isac oferă o soluție ce contrabalansează înclinațiile teoretice reducționiste foarte prezente în gândirea românească practică în acea vreme. Profesorul clujean argumentează cu multă cutezanță că materialismul este incapabil să surprindă complexitatea experienței umane. Mai mult decât atât, Dumitru Isac îndrăznește, în pofida constrângerilor politice ale vremii sale, să articuleze prețioase reflecții asupra naturii și posibilității transcendenței în aceeași bogată ideatică triadă eseistică intitulată „Reflexii metafizice (I, II, III)”. O privire critică concentrată asupra

principalelor perspective filosofice asupra transcendenței subîntinse, de-o parte, de platonism și de fenomenologie de altă parte, îl determină pe filosoful clujean să argumenteze că niciuna din aceste teze filosofice, extrem de valoroase, nu reușesc să dea, exhaustiv, măsura misterului existenței. Cu multă îndrăzneală și subtilitate (politică, aș spune) Dumitru Isac impulsează, aici, în contrapondere, cititorii (de la acea vreme și de astăzi), spre o strategie integrativă, ce implică, pe de-o parte, asumarea autentică a limitelor rațiunii umane și ce incită, pe de altă parte, explorarea potențialului experienței spirituale nemijlocite.

Natura conștiinței și relația sa cu realitatea fizică sunt discutate de filosoful clujean în cea de-a doua parte a reflecțiilor despre metafizică și spiritualitate. Teoriile minții, de la dualismul cartezian la monismul materialist sunt abordate sistematic și la fel de critic. Dumitru Isac propune o viziune clară și nuanțată menită să „repare” neajunsurile acestor abordări care nu reușesc, în opinia autorului, să ofere explicații complete ale experienței conștiente. Perspectivelor unilaterale, ce asumă fie doar „temelia” fizică a conștiinței, fie doar calitatea sa ireductibilă și potențial transcendentă, Dumitru Isac le opune o viziune cuprinzătoare ce împreună ambele elemente: „Dintr-un anumit punct de vedere, conștiința omului nu mai poate fi integrată în ordinea naturii. Ca și Pascal odinioară, am putea spune că ea e de un «alt ordin»” (Isac, 2023, p. 175).

Manierele de dezvoltare filosofică a problematicii sensului și scopului tipice teoriilor radical nihiliste sau abordărilor teleologice sunt respinse de Dumitru Isac în ultima parte a reflecțiilor sale metafizice, în care acesta optează pentru o accesibilizare a sensului. Sensul se creează și poate fi cultivat simultan prin acțiune și reflecție conștientă; el nu reprezintă „un dat” ce se cere a fi devoalat.

Dumitru Isac se remarcă, în acest volum, și prin câteva contribuții meritorii la exegeza filosofică. Figuri canonice ale filosofiei occidentale și românești sunt abordate de acest desăvârșit gânditor cu o vigoare interpretativă ce denotă o profundă și originală înțelegere a tradiției filosofice europene. Studiile sale dedicate lui Kant și receptării acestuia în filosofia românească, precum și eseul intitulat „Tricentenarul Discursului metodei” nu sunt doar simple exemple de exegeză convențională, ci adevărate demersuri argumentative a căror miză este de a evidenția contribuția teoriilor acestor gânditori moderni la dezvoltarea culturii europene, relevanța lor actuală și capacitatea celor două viziuni – carteziană și kantiană – de a răspunde chiar unor provocări ale filosofiei și lumii contemporane. Spiritul analitic al profesorului clujean se apleacă cu acribie asupra ideilor lui Descartes despre rațiune, metodă și certitudine pentru a reliefa contribuțiile filosofului francez la modelarea filosofiei și științei moderne, dar și pentru a puncta dificultățile create de abordarea carteziană. Dumitru Isac argumentează: „Discursul metodei trebuie să ne dea de gândit mai ales prin faptul că este tot ce poate fi mai opus superficialității și pedanteriei; el prezintă, modest, în linii simple, clare și totodată de o uimitoare profunzime, efortul unei minți geniale de a cuprinde în marginile ei, adevărurile lumii” (Isac, 2023, p. 34). În mod similar procedează autorul în analiza dedicată operei lui Kant, atunci când explorează aportul kantian la modul în care înțelegem astăzi cunoașterea, etica și estetica, oferind, totodată, în acord cu spiritul său cumpătat și rațional, propria viziune asupra limitelor filosofiei kantiene.

Linia exegetică deschisă de Dumitru Isac întâlnește personalități marcante ale filosofiei românești, respectiv N. Bagdasar, Lucian Blaga sau D.D. Roșca. Prin discutarea operelor acestora și arătând, parcă, o mai adâncă reverență lui Lucian Blaga și D.D. Roșca, Dumitru Isac plasează filosofia românească în tabloul filosofic mai amplu, european, și atinge, cu intenția de a-și edifica propriile idei despre confruntarea raționalității științifice cu impulsul creativ sau despre caracterul tragic al existenței umane. Dumitru Isac folosește, astfel, exercițiul critic propriu filosofării ca pretext pentru elaborări personale pe marginea unor teme filosofice des vehiculate. Câteva portrete filosofice reprezentative pentru cultura română reies, cel mai pregnant, din anexele volumului. Rafinamentul filosofic al intelectualilor români ce au marcat cea de-a doua jumătate a secolului XX este dublat, uneori, în paginile de corespondență cuprinse în finalul cărții, de o profundă candoare amicală. Epistolele transmise de colegi și/sau prieteni intelectuali lui Dumitru Isac relevă peisajul cultural și rețeaua intelectuală în care filosoful și esteticianul clujean a profesat și s-a mișcat. Ele destăinuie polemicele și controversile filosofice ale vremii, autenticele interese tematice îi și ocroteau pe acești intelectuali de solicitările ideologice cu care erau confrunțați și dificultățile practicii academice sau

chiar intime ale filosofiei în a doua jumătate a secolului XX. Scrisori care pun în lumină personalități precum Mircea Florian, Liviu Rusu, D.D. Roșca, Ioanichie Olteanu, Dumitru Mircea, Romulus Demetrescu sau Constantin Noica evidențiază, totodată, principalele preocupări ale intelectualilor vremii. Ele schițează, astfel, contururile unei vieți intelectuale românești, care, în acea perioadă, deși pare puternic influențată de tensiuni interioare legate de forma și conținutul creației (filosofice sau literare) și de libertatea procesului de gândire, rămâne, totuși, absorbită de nevoia raportării critic-constructive la bogata cultură europeană. Sfidând, de cele multe ori, contextul politic tulbure al vremii, interesul acestei generații de intelectuali a fost de a contribui la întemeierea unor direcții culturale și chiar ale unei filosofii românești originale.

În contrapondere a perspectivei asupra vieții intelectuale românești, filosoful clujean așază, sub forma unui „Raport asupra călătoriei făcute la Paris”, o viziune obiectivă asupra tradiției dialogale stabilite între cultura română și cea europeană. Sub aparența unui jurnal de călătorie, filosoful clujean ascunde propriile reflecții asupra funcției intelectualului într-o societate și asupra rolului diversității culturale în dezvoltarea culturală a unei națiuni.

O parte fascinantă a profilului intelectual al lui Dumitru Isac rezidă în ușurința cu care reușește să flexibilizeze granițele dintre diferitele discipline umaniste. Rigoarea metodologică a istoriei întâlnește subtilitatea analizei literare și filosofice în eseu intitulat „Personalitatea lui Ștefan cel Mare în opera lui Mihail Sadoveanu”, în care autorului îi reușește o abordare indirectă, prin intermediul unei personalități istorice, a unor teme filosofice majore precum natura puterii, chestiunea responsabilității în actul conducerii și/sau guvernării sau problema destinului în istoria devenirii unui popor. Acest tip de abordare, vădit interdisciplinară, asigură, în economia tematică a volumului, o trecere lină spre investigațiile legate de relația dintre filosofie, artă, cultură și literatură. O concepție avangardistă pentru acea vreme și foarte actuală pentru zilele noastre își găsește magistral expresia în eseu intitulat „Artă și filosofie”, ce reușește să confere celor două domenii rigid compartimentate prin apareiajul tendințelor clasice de separare domeniială un statut complementar. Dumitru Isac argumentează că atât filosofia, cât și arta sunt, în fapt, două modalități de explorare a adevărului. Cu un alt prilej, esteticianul clujean afirmă: „Gândirea devine artă în momentul în care, ca în cazul tuturor artelor adevărate, în câmpul operațional al ei se semnalează prezența unui talent – în cazul dat, al unei forțe excepționale de pătrundere a lucrurilor, a unei mobilități deosebite, a unei acuități de finețe și a unei spontaneități remarcabile, în stare, toate la un loc, să ofere un instrument de maximă eficiență și totodată de spectaculozitate a mișcării conceptelor” (Isac, 2023, p. 311).

Căci opera de artă, întocmai demersurilor investigative filosofice reprezintă portaluri ce deschid spre adevărurile cardinale despre condiția umană. În multe din analizele sale legate de artă, spectacol, literatură și poezie, dar, mai pregnant în două dintre acestea, respectiv în „Charles Morgan, Fântâna” și în „Poezia misterelor metafizice”, Dumitru Isac demonstrează convingător că limbajul poetic potențează articularea adevărurilor metafizice sau că simbolismul tipic creației literare, dar și narațiunea pot pune teme filosofice precum timpul, memoria sau transcendența sub o lumină mai adecvată. Foarte prețioasă pentru contemporaneitate este această viziune organică asupra culturii, ce întreșe și fortifică formele de expresie proprii literaturii, artelor spectacolului, artelor plastice sau filosofiei, doar pentru a atinge scopul unei mai fructuoase explorări a adevărului și a experienței umane.

Latura literară a intelectualului clujean poate surprinde prin sensibilitatea interpretativă, atipică, am putea spune, pentru cineva preocupat, în principal, de menținerea rigorii analitice. Chiar și atunci când alege calea analizei literare, Dumitru Isac conferă interpretărilor sale o pronunțată nuanță filosofică. Astfel, profesorul clujean iese din canoanele stricte ale criticii impuse literaților și dezvoltă un tip de metodologie ce îmbină strălucit analiza de tip filosofic cu sensibilitatea estetică. În opera lui Ion Creangă ne ajută să întrezărim substraturile filosofice, mai precis, reflecțiile adânci legate de natura umană, de relația omului cu natura, cu societatea și cu moralitatea, sub acoperământul umorului și oralității specifice unui povestitor popular. Tot astfel, în analiza operelor literar-istorice ale lui Mihail Sadoveanu, ce îmbină magistral istoria cu ficțiunea, profesorul clujean decodifică teme cu puternică rezonanță filosofică precum raportul conflictual dintre individ și societate, precum și înclinația sa de a căuta un sens în pofida

damnării temporalității. Preponderența conceptelor și tematicilor filosofice devine și mai vizibilă atunci când Dumitru Isac se lansează în evocarea, în manieră eseistică, a unor personalități culturale ale vremii. Un omagiu dedicat lui C. Sudețeanu constituie un bun prilej pentru o meditație asupra rolului educatorului și asupra funcției mentoratului în dezvoltarea unei filosofii românești. La fel, un necrolog dezvoltă, în eseu intitulat „La mormântul poetului Ion Moldoveanu”, relația dintre filosofie și poezie și discută problema naturii poeziei și a rolului poetului pentru progresul cultural al societății. Dar, în exersarea condeiului său critic, Dumitru Isac nu se limitează la interpretarea unor opere ale autorilor români. Dimpotrivă, o lectură neașteptată a unei ficționalizări a istoriei marilor descoperiri din microbiologie elaborată în opera „Vânătorii de microbi” de Paul de Kruif îi inspiră acestui profesor cu amplă deschidere intelectuală o meditație asupra rolului intuiției și perseverenței omului de știință, pe de-o parte, și a caracterului întâmplător, aleatoriu, ce survine în descoperirea științifică, pe de altă parte și o cercetare atentă a raportului dintre cunoaștere și progresul științei. Aș cataloga drept curajoasă și, totodată, meritorie, decizia editorilor de a publica între scrierile critic-literare, un eseu al autorului ce ar fi putut fi lăsat, astăzi, în umbră. Eseul „Friedrich Engels și problemele literaturii” se remarcă prin analiza temperată, dar totuși critică, asupra contribuției gândirii marxiste la conștientizarea influenței sferei sociale asupra artei și asupra tematizărilor autonomiei creației artistice.

Dar dincolo de toate aceste scrieri cu o pronunțată fațetă academică, personalitatea lui Dumitru Isac și complexitatea viziunii sale intelectuale se revelează, în profunzimea lor, în paginile de convorbiri și în cele despre jurnalul său. Interviu referitor la revistele filosofice din Transilvania interbelică analizează și cartografiază terenul principalelor mișcări intelectuale ale perioadei și surprinde zbaterele și tensiunile filosofice persistente, reușind să recreeze, totodată, și cadrul vibrant în care activau intelectualii acelei epoci. Contextul socio-politic puternic transformator influențează, potrivit perspectivei oferite de Dumitru Isac, laboratoarele de idei ale principalelor reviste filosofice al căror obiectiv era de a da un specific local dezbaterilor despre cultură, societate și destinul intelectual al României, ca urmare a unui dialog viu și constant cu marile curente de gândire și noile tendințe culturale europene. Comentariul lui Eugen S. Cucerzan pe marginea „Jurnalului de idei” al lui Dumitru Isac trimite la expresia poate cea mai intimă și mai umană a lumii sale interioare. Jurnalul reprezintă un spațiu în care aparenta banalitate a faptelor și observațiilor sale cotidiene devine punctul de origine a mirării filosofice și, deci, sursă pentru multiple analize introspective ale naturii umane și realității. Preocuparea profund personală de a ilumina, prin contemplație filosofică, variatele aspecte ale condiției umane de la anodine observații meteorologice la note metafizice asupra eternității, de la comentarii pe marginea unor conversații cotidiene la analize punctuale legate de marile sisteme filosofice ilustrează un mod de a gândi în care filosofia nu rămâne izolată în turnul de fildeș al abstracțiunilor, ci este permanent conectată la concretețea existenței cotidiene.

Ansamblul preocupărilor sale intelectuale este desăvârșit de câteva considerații remarcabile pe marginea teoriei comunicării și a expresiei literar-artistice sau chiar a esteticii, ce sunt articulate în seria de capitole precum „Preliminarii la artele logosului”, „Despre arta de a vorbi”, „Despre arta de a scrie”, „Eseul, joc secund”, „Despre unele filme”. Dumitru Isac edifică, prin aceste fragmente, o perspectivă comprehensivă ce urmărește, pe de-o parte, redefinirea eseului ca „joc secund” al gândirii, deci ca instrument epistemologic mai liber și mai fluid potrivit pentru înțelegerea acelor aspecte ale experienței umane ce scapă discursului academic, și care, pe de altă parte, înțelege limbajul, incluzând aspectele practice ale oralității, retoricii și scriiturii, ca fundament al oricărei forme de construcție culturală.

Toate cele șapte cer(c)uri ce conțin tematic frământările academice, intelectuale, culturale și umane reflectate în volumul „Scrieri filosofice și literare” profilează imaginea unui gânditor versatil și pătrunzător, ce îmbrățișează cu multă cutezanță domenii variate precum metafizica, estetica, critica literară și analiza artistică și culturală și a cărui tușă distinctivă rezidă în îmbinarea rigorii analitice tipice filosofiei occidentale cu sensibilitatea estetică și cu înțelegerea intuitivă a esenței spirituale. Incontestabilă sa contribuție vitală la dezbaterile filosofice și culturale ale vremii sale poate constitui un veritabil model pentru cititorii contemporani. Modelul incluziv și armonizator de gândire ce a

generat o operă ce transparentizează granițele convenționale ale diferitelor discipline academice umaniste poate fi transformat în antidot salutar pentru orientările restrictive ce definesc gândirea contemporană.

Codruța Liana Cuceu

Roumanie: crise et répression 1977–1982. Un dossier de L'Alternative / România: criză și represiune 1977–1982. Dosar al revistei L'Alternative. Ediție anastatică îngrijită de Raluca Lazarovici Vereș, traducere de Raluca Lazarovici Vereș și Florina Dometi, prefață de Adrian Niculescu, Oradea: Editura *Ratio et Revelatio*, 2023, 292 p., ISBN: 978-606-9659-94-6.

Foarte importantă pentru recuperarea imaginii României văzute în/dinspre Occident înainte de căderea comunismului, revista pariziană *L'Alternative*, prin numărul special dedicat țării noastre, *Roumanie: crise et répression 1977–1982*, apărută acum în ediție anastatică, oferă o adevărată radiografie a societății românești a acelor ani și pune accentul pe curajul și dedicarea exilului românesc. Dosarul revistei *L'Alternative* apărut la finalul anului 2023 la Editura *Ratio et Revelatio* din Oradea, în traducerea Ralucai Lazarovici Vereș și a Florinei Dometi, cu o Prefață de Adrian Niculescu, rezultat al colaborării de excepție între IICCMER și Editura *Ratio et Revelatio*, ne aduce în față, în ediție bilingvă, în oglindă, prin texte tulburătoare, o radiografie a societății românești așa cum a fost văzută, în anul 1983, din Franța.

Avertismentul din deschiderea acestui Dosar dedicat României este foarte important: „La sfârșitul anului 1982, România se află pe o coardă întinsă: în timp ce aspirațiile pentru schimbare și democrație se exprimă din ce în ce mai deschis – și uneori violent – țara se confruntă cu o criză economică și socială foarte gravă, cea mai gravă de la instaurarea regimului, care exacerbează contradicțiile din sistem. Acest dosar prezintă componentele acestei crize, concentrându-se asupra luptelor și represiunilor din ultimii șase ani” (3a).

Dosarul debutează cu anul 1977 și cu începutul a ceea ce numim astăzi Mișcarea Goma. Anul 1977 a adus premisele schimbării: „26 ianuarie: o scrisoare de solidaritate din partea lui Paul Goma către Pavel Kohout și ceilalți semnatari ai Cartei 77 din Cehoslovacia este făcută publică de Radio Europa Liberă” (6a). Din multe puncte de vedere, acesta a fost începutul sfârșitului pentru comunismul românesc. Goma a fost arestat (în aprilie), iar după eliberarea din închisoare (în luna mai), a fost marginalizat și supravegheat îndeaproape, iar „în noiembrie, a fost obligat să părăsească țara și să plece în Franța” (6a). „Iunie și iulie 1977: izbucnesc tulburări în marile fabrici din București, Galați, Pitești, Brașov și Craiova, soldate cu rănirea mai multor muncitori” (6a). „1, 2 și 3 august: 35.000 de mineri (dintr-un total de 90.000) din Valea Jiului, în Oltenia, intră în grevă și se adună la mina Lupeni” (7a).

Scrisoarea lui Paul Goma către Nicolae Ceaușescu și scrisorile unor susținători ai lui Goma surprind foarte bine spiritul vremii, încercarea celor mulți de a se alinia mișcării intelectualilor, de a-și spune cuvântul și a avea un rol în trezirea națiunii. „Carta 77 privind drepturile omului” declanșează un val de solidaritate: „Cauza voastră, cea a intelectualilor, este și cauza noastră, a muncitorilor” (11a). De altfel, Greva celor 35.000 de mineri din Valea Jiului și povestea grevei spusă de un grup de mineri e o parte consistentă a dosarului inclus în revista *L'Alternative*. Aceasta redă, pe de o parte, neputința și durerea surdă a miilor de oameni prinși ca într-o adevărată capcană de regimul comunist. Însă în același timp rândurile pline de curaj ne vorbesc despre minerii care au văzut, poate mai bine decât alte categorii sociale, situația de fapt în care se zbătea țara și au încercat, prin propriile puteri, cu instrumentele pe care le-au avut la îndemână, să aducă o schimbare. Chiar cu prețul propriei libertăți/vieți.

Doar că lupta oamenilor simpli a fost susținută și de intelectuali. Scrisoarea lui Ion Vianu către Paul Goma vorbește despre aceleași lucruri: „ni s-a părut că putem să ne luăm, cum se zice cu o expresie prea curentă, destinul în propriile noastre mâini. Abia atunci s-a petrecut drama de care vreau